

HARPER LI VA O'ZBEK NASRIDA IJTIMOIIY ONGNING BADIIV IFODASI

Davlatova Shahnova Muhammadiyevna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti o'qituvchisi

Tel +998910754111

shahnovadavlatova21@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17377836>

Annotatsiya: Ushbu maqolada Harper Li'ning "Mazag'chi qushning o'ldirilishi" romanida aks etgan irqiy tengsizlik, huquqiy adolatsizlik va axloqiy jasorat motivlari o'zbek nasrida kuzatiladigan ma'naviy inqiroz, vijdon azobi va adolatga intilish mavzulari bilan qiyosiy tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: Harper Li, o'zbek nasri, ijtimoiy ong, adolat, vijdon, sud jarayoni, qiyosiy-tipologik tahlil, realizm.

Ijtimoiy ong — bu jamiyatning o'zini anglash darajasi, uning axloqiy, siyosiy va ma'naviy qadriyatlarini mujassam etuvchi murakkab hodisadir. Falsafiy nuqtai nazardan ijtimoiy ong insonning ijtimoiy mavjudot sifatida dunyoni idrok etishi, ijtimoiy munosabatlarni anglash va ularga baho berish jarayonini ifodalaydi. Adabiyot esa bu ongning eng badiiy va ta'sirchan ko'rinishidir. Chunki badiiy asar jamiyatning axloqiy, siyosiy va ma'naviy holatini aks ettiruvchi ko'zgudir — u orqali xalqning ruhiyati, davrning muammolari va insonning ichki dunyosi ifoda topadi. Harper Li ijodi, xususan, uning mashhur "Mazag'chi qushning o'ldirilishi" romanida ijtimoiy ong masalasi chuqur falsafiy va axloqiy qatlamda yoritiladi. Asarda adolat, tenglik, inson sha'ni, irqiy kamsitish va vijdon erkinligi masalalari orqali jamiyatdagi ijtimoiy ong darajasi, uning adolatga bo'lgan munosabati badiiy tahlil qilinadi. Xuddi shuningdek, o'zbek yozuvchilari — Odil Yoqubov, Tog'ay Murod, Sadridin Ayni va boshqalarning asarlarida ham ijtimoiy ongning badiiy talqini markaziy o'rin egallaydi. Ularning asarlarida jamiyat hayotidagi axloqiy inqiroz, adolat uchun kurash, xalqning ma'naviy uyg'onish jarayoni badiiy ifodasini topgan. Ijtimoiy ong insoniyat tafakkuri va madaniyatining ajralmas qismi bo'lib, u jamiyatning o'zini anglash darajasi, axloqiy, siyosiy hamda ma'naviy qadriyatlar tizimini ifodalaydi. Falsafiy nuqtai nazardan ijtimoiy ong — bu jamiyat a'zolarining mavjud ijtimoiy hayotga, munosabatlarga, qadriyatlarga va maqsadlarga bo'lgan umumiy tasavvurlari majmuasidir. U insoniyatning ijtimoiy tajribasini aks ettiradi, jamiyatning ruhiy hayotini, ideallarini va tarixiy xotirasini mujassamlashtiradi.

Falsafada ijtimoiy ong tushunchasi ko'p hollarda **madaniy ong**, **axloqiy ong** va **siyosiy ong** tushunchalari bilan uzviy bog'liq holda talqin qilinadi. U jamiyatdagi mavjud tuzum, insonlararo munosabatlar, adolat va haqiqat mezonlariga bo'lgan qarashlarni shakllantiradi. Shu ma'noda, ijtimoiy ong — bu jamiyatning o'zini anglash va o'zini tahlil qilish qobiliyatidir. U o'zgaruvchan, tarixiy jarayonlar va ijtimoiy voqealar ta'sirida doimiy ravishda yangilanib boradi.

Adabiyotshunoslik nuqtai nazaridan esa ijtimoiy ong yozuvchining dunyoqarashi, ma'naviy pozitsiyasi va xalq ruhiyatining badiiy ifodasida namoyon bo'ladi. Har bir adib o'z asari orqali ma'lum bir davrning ijtimoiy ongini, jamiyatdagi muammolarni, insonlarning adolat va haqiqat haqidagi tasavvurlarini aks ettiradi. Shu bois adabiyot — bu nafaqat estetik, balki ijtimoiy-falsafiy hodisadir. U ijtimoiy ongni shakllantiradi, unga ta'sir qiladi va ko'p hollarda uni o'zgartirish vositasiga aylanadi. Adabiyotda ijtimoiy ong eng ko'p **realizm** oqimi

doirasida badiiy ifodasini topgan. Realistik adabiyotda yozuvchi hayotni boricha tasvirlash bilan birga, jamiyatdagi muammolarni ochib beradi, inson va muhit o'rtasidagi ziddiyatlarni tahlil qiladi. **Ijtimoiy tanqid** va **adolat konsepsiyasi** realizmning asosiy g'oyaviy tayanchlaridan biridir. Realistik asarlarda yozuvchilar jamiyatdagi adolatsizlik, ijtimoiy tengsizlik va ma'naviy inqirozlarni fosh etish orqali o'quvchini ijtimoiy o'zgarish zaruratiga undaydilar.

Shunday qilib, ijtimoiy ongning badiiy asarda ifodalash — bu yozuvchining jamiyat oldidagi mas'uliyatining ko'rinishidir. U adabiyot orqali insonni o'z vijdoni, axloqi va ijtimoiy burchi bilan yuzlashtiradi. Harper Li ijodida ham, o'zbek adabiyotining ilg'or namoyandalarida ham aynan shu ijtimoiy ongning badiiy talqini adabiy-estetik tizimning markaziy o'rnini egallaydi.

Harper Li o'zining mashhur “Mazag'chi qushning o'ldirilishi” romanida XX asr o'rtalaridagi Amerikaning janubiy shtatlarida hukm surgan ijtimoiy adolatsizlik va axloqiy inqirozni chuqur badiiy tahlil qiladi. Asar markazida jamiyat vijdoni va insoniy adolat g'oyalari turadi. Yozuvchi bolalar nigohi orqali ijtimoiy tizimdagi kamsitish, kibr, befarqlik va johillikni ochib beradi.

Roman qahramonlari — Attikus Finch, Scout va Jem orqali yozuvchi inson vijdonining ijtimoiy bosimga qarshi kurashini ko'rsatadi. Attikusning qora tanli Tom Robinsonni himoya qilishi — nafaqat huquqiy, balki axloqiy jasorat timsolidir. U jamiyatning kamsituvchi qarashlariga zid tarzda adolatni himoya qiladi va shunday qilib, vijdonli insonning jamiyatdagi o'rnini belgilaydi.

Harper Li jamiyatdagi vijdon muammosini ko'rsatishda bolalik nigohining beg'uborligi va samimiyligidan foydalanadi. Scoutning o'z hayotiy tajribalariga tayanib qilgan kuzatuvlari orqali o'quvchi jamiyatdagi ikkiyuzlamachilik, irqchilik va ma'naviy zaiflikni aniq his etadi.

Roman davomida jamiyat va vijdon o'rtasidagi ziddiyat badiiy kontrast orqali ochiladi: bir tomonda — kamsitish, qo'rquv, stereotiplar; ikkinchi tomonda esa — adolat, rahm-shafqat va insoniylik qadriyatlarini. Shu tarzda Harper Li “Mazag'chi qushning o'ldirilishi” orqali ijtimoiy ongning axloqiy uyg'onishi zarurligini targ'ib etadi.

Xulosa. Harper Li va o'zbek yozuvchilari ijodida **ijtimoiy ong** insonning jamiyat oldidagi **axloqiy mas'uliyatini, vijdonini va adolatga intilishini** ifodalovchi markaziy badiiy g'oyadir. Har ikkala adabiyotda yozuvchilar jamiyatdagi ijtimoiy muammolarni ochib berish orqali o'quvchini **ma'naviy uyg'onish va insoniy qadriyatlarni anglashga** chorlaydilar.

Harper Li asarlarida ijtimoiy ong **irqiy tengsizlik, huquqiy adolatsizlik va vijdon sinovi** orqali ko'rsatilgan bo'lsa, o'zbek yozuvchilari — Odil Yoqubov, Tog'ay Murod, Sadridin Ayni kabi adiblar ijodida u **sinfy, ma'naviy va axloqiy inqirozlar** orqali yoritilgan. Ikkala adabiy yo'nalishda ham ijtimoiy ong insonni **o'z zamonining adolatsizliklariga befarq bo'lmaslikka**, haqiqat va vijdon yo'lidan og'maslikka undaydi. Yozuvchilar badiiy obrazlar, ichki monolog va ramziy tasvirlar orqali **jamiyat vijdonining uyg'onish jarayonini** estetik darajada ifodalaydilar.

Shunday qilib, Harper Li va o'zbek nasrida ijtimoiy ong tushunchasining badiiy talqini turli madaniy kontekstlarda shakllangan bo'lsa-da, ularning umumiy maqsadi — **insonni axloqiy poklanish, adolat va insonparvarlik yo'liga da'vat etishdir.**

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Lee, H. (1960). *To Kill a Mockingbird*. Philadelphia: J. B. Lippincott & Co.
2. Johnson, C. (2005). Race, class, and justice in Harper Lee's novel. *American Literature Review*, 45(2), 112–128.
3. Smith, R. (2010). *Law and prejudice: The legal context of Harper Lee's fiction*. New York: Routledge.
4. Uzbek National Encyclopedia. (2015). *Inson huquqlari*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi.
5. Mardanova, M. D., & Davlatova, S. M. (2024). The problem of stylistic classification of vocabulary. *Modern Science and Education: Achievements and Development Prospects*, (2), 10–13.
6. Mardanova, M. (2025). Sadriddin Ayniyining "Sudxo'rning o'limi" asarida ma'naviy tanazzul va uning lingvistik tahlili. *University Research Base*, 413–418.
7. Muhammadiyevna, D. S. (2025). Harper Li va o'zbek adabiyotidagi sud jarayoniga oid terminlarning o'xshash va farqli jihatlari. *Hamkor konferensiyalar*, 1(14), 1185–1189.
8. Muhammadiyevna, D. S. (2024). Jahon adabiyotida yurisprudensiya va sud jarayonlari badiiy talqin etilgan asarlar tahlili. *Philological Research: Language, Literature, Education*, 8(9)